

NOTA FILOLÒGICA

LES VARIANTS DEL TEXT OCCIDENTAL DE L'EVANGELI DE MARC (XIX) (Mc 12,18-44)

Josep RIUS-CAMPS

VII. SETENA SECCIÓ: Mc 11,1–14,10 (continuació)

PERÍODE XVIII. Mc 11,27–12,44: POLÈMICA EN EL TEMPLE (segona part)

Recordem que el *període divuitè* constava de set perícopes disposades linealment: [A B C D E F G].¹ Al llarg d'aquest període, ubicat tot ell en el Temple, els diferents estaments religiosos i polítics es van rellevant mirant de sorprendre Jesús en alguna de les qüestions que li van plantejant, a fi de tenir motiu de què acusar-lo. En la Nota XVIII vàrem analitzar les tres primeres perícopes d'aquest període [A B C]; en la present Nota XIX examinarem les quatre restants: en la quarta [D], els saduceus continuaran l'interrogatori proposant un cas de moral; en la cinquena [E], un lletrat preguntarà a Jesús quin és el manament principal i reconeixerà que ha respost correctament; en la sisena [F], Jesús passarà al contraatac qüestionant la doctrina dels lletrats sobre l'origen davídic del Messies; finalment, en la darrera [G], situada en la Sala del Tresor, Jesús lloarà el despreniment de la viuda pobra. En les sis primeres seqüències [A–F] no es diu mai que els deixebles hi siguin presents; tan sols en la darrera [G], Jesús, assegut enfront de la Sala del Tresor del Temple, convocarà (*προσκάλεσάμενος*) els seus deixebles (cf. 12,43) i els farà avinent l'exemple de la viuda pobra.

En cada una de les set perícopes d'aquest Període XVIII, Jesús és mencionat pel seu nom (Per. 69: 2 × ὁ Ἰησοῦς, 1 × Ἰησοῦς, 1 × τῷ Ἰησοῦ; Per. 70: 2 × ὁ Ἰησοῦς; Per. 71: 2 × ὁ Ἰησοῦς; Per. 72: 1 × ὁ Ἰησοῦς; Per. 73: 2 × ὁ Ἰησοῦς; Per. 74: 1 × ὁ Ἰησοῦς; Per. 75: 1 × ὁ Ἰησοῦς [*om.* B03]), a més de les nombroses referències a ell mitjançant el pronom (Per. 69: 5 ×; Per. 70: 5 ×; Per. 71: 5 ×; Per. 72: 2 ×; Per. 73: 4 ×; Per. 74: 1 ×; Per. 75: 1 ×). L'explicitació del nom ha estat determinant en la formulació

1. Vegeu Nota XVIII, *RCatT* XXXII (2007) 387-419.

de la hipòtesi sobre dues successives redaccions de l'Evangeli de Marc i en l'assignació d'aquest conjunt de perícopes a la segona redacció.²

[D] Perícopa 72. Mc 12,18-27: *Quarta envestida: els saduceus plantegen a Jesús un cas de moral*

La *quarta seqüència* [D] (Per. 72) comprèn tan sols dos elements corresponents al plantejament per part dels saduceus d'un cas de moral amb la intenció de negar, per reducció a l'absurd, la resurrecció dels morts [a] i la resposta de Jesús [a'].

[a] 12,18-23: *Plantejament d'un cas de moral*

En el *primer element* [a] es narra la compareixença de nous actors, representants del partit saduceu.

(V. 18) 1184. (ἔρχονται) Σαδδουκαῖοι πρὸς αὐτόν B **Σ** *rell* || πρ. αὐ. Σαδ. D **Ψ** 28 [vl NR].

(V. 19) 1185. ἔγραψεν ἡμῖν ὅτι B **Σ** *rell* || ἡμ. ἔγρ. D, *nobis scripsit* d [vl NR].

1186. καταλίπη (γυναῖκα) B **Σ** *rell* || ἔχη D, *habuerit (uxorem)* d W (Θ) 28. (700) [vl NR].

1187. μὴ ἀφή τέκνον B **Σ**¹ L D Y 579. 892. 2427 *pc* (sy^p) sa bo^{ms} | τέκνον μὴ ἀφή W Θ 118. 700. 1582. 2542 *pc* a c k || τέκνα μὴ ἀφή D, *filios non reliquerit* d A K M U Γ Π f¹³ 1. 2. 28. 157. 565. 1071. 1424 **℣** lat sy^{p,h} | μὴ ἀφή τέκνα **Σ*** C 33.

1188. (τὴν γυναῖκα) αὐτοῦ D, (*uxorem*) eius d A H K M U Γ Π f¹³ 2. 28. 33. 157. 579. 118. 1071. 1424 **℣** lat sy^{p,h} || om. B **Σ** C L W Δ Θ **Ψ** f¹ 565. 700. 892. 2427. 2542 *pc* (k) bo.

(V. 20) 1189. ἑπτὰ ἀδελφοὶ ἦσαν B **Σ*** C* K L U Y W Γ Δ **Ψ** (2. 157. 579 (+ παρ' ἡμῖν **Σ**¹ Θ 28. 565. 700. (1071) || ἦσαν οὖν παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοὶ D, *fuerunt ergo apud nos septem fratres* d [vl NR].

1190. ἀποθνήσκων (οὐκ ἀφῆκεν) B **Σ** *rell* || ἀπέθανεν καὶ D, *mortuus est et (non reliquit)* d W Θ 28. 565. 700. (1071) [vl NR].

(V. 21) 1191. (ἀπέθανεν) μὴ καταλιπὼν B **Σ** C L **Ψ** 33. 579. 892. 1071. (2427) *pc* c sa^{ms} bo || καὶ οὐδὲ αὐτὸς (+ οὐκ D) ἀφῆκεν D (*et non reliquit* d) A K M U (W) Γ Δ Θ Π f^{1,13} 2. 28. 118. 124. 157. 565. 700. 788. 1346. 1424 **℣** lat sy^(p) sa^{ms}.

(Vv. 21-22) 1192. ὁ τρίτος ὡσαύτως· καὶ οἱ ἑπτὰ (οὐκ ἀφῆκαν σπέρμα) B **Σ** C L (M* W, Δ) **Ψ** (f¹³, 28) 33. 579. 892, 2427 *pc* | ὁ τρίτος ὡσαύτως ἔλαβεν αὐτήν· καὶ οἱ ἑπτὰ Θ (f¹ 700, 565) | · ὁ τρίτος ὡσαύτως· καὶ ἔλαβεν αὐτήν (+ ὡσαύτως καὶ A *pc* | vg sy^h) οἱ ἑπτὰ A K M² Γ Π Ω 2. 118. 124. 1424 **℣** lat sy || ὡσαύτως ἔλαβεν αὐτήν οἱ ἑπτὰ, καὶ D, *similiter acceperunt eam septem, et (non reliquerunt semen)* d (b) ff² r¹.

2. He publicat els resultats d'aquest estudi en *El Evangelio de Marcos: etapas de su redacción. Redacción jerosolimitana, refundición a partir de Chipre, redacción final en Roma o Alejandría*, Estella: Editorial Verbo Divino 2008.

1193. ἔσχατον πάντων B **Σ** C K L W Ψ (579). 892. 1071. 2427 *pm* aur sys.p | ἔσχατον δὲ πάν. G M U (Δ) Θ $f^{1.13}$ 28. 33. 565. 700. 2542 *al* q co | ἔσχατή πάν. A (U) Γ 2. 124. 157. 1241. 1424 Ω l vg sy^h || *om.* D d c sa^{ms}.

1194. καὶ ἡ γυνὴ ἀπέθανεν B **Σ** C D G L (W) Δ Θ Ψ $f^{1.13}$ 28. 33. 565. (579). 892. 1071. 2427 *al* it | ἀπέθ. καὶ ἡ γυνὴ A H K U Y Γ Π 2. 118. 124. 157. 700. 1424 Ω lat sy.

(V. 23) 1195. (ἀναστάσει) οὖν D, (*resurrectione*) ergo d (W) || ὅταν ἀναστῶσιν A G H K U M Y Γ Θ Π $f^{1.13}$ 2. 28. 118. 124. 565. 1424 (+ οὖν 700. 1071) Ω lat sys.h (boms) | *om.* B D **Σ** C L W Ψ 33. 579. 892. 2427 *pc* c r¹ k sy^p co.

1196. γυνὴ B **Σ** *rell* || ἡ γυνὴ D 579 [vl NR].

1184) El canvi d'ordre en el Còdex Bezae vincula el present històric ἔρχονται amb πρὸς αὐτόν recalcant que els saduceus han vingut *per ell* amb la intenció de desautoritzar la seva ensenyança sobre la resurrecció dels morts, ensenyança que Jesús compartia amb els fariseus. La funció del present històric no és la de subratllar l'acció de «venir» sinó la de posar en relleu l'esdeveniment subsegüent, en aquest cas l'acció de «interrogar-lo».³

1185) L'anticipació del pronom en el Còdex Bezae denota una identificació més plena dels saduceus amb la citació del Pentateuc sobre la llei del levirat: «Moisés *ens* va prescriure», que no pas en el text alexandrí: «Moisés va prescriure *ns*.» L'ὅτι recitatiu amb què el text alexandrí introdueix el discurs directe és opcional.

1186-1187) Les diferències entre l'un i l'altre text són mínimes. El text alexandrí, conseqüent amb el fet que el germà «ha mort», precisa que «deixa darrere d'ell/llega (κατάλιπη) dona», i que «no deixa (ἀφῆ) cap fill» (τέκνον, en sg., en sentit genèric); el Còdex Bezae, anticipant τέκνα (en pl.), posa l'èmfasi en el fet que (lit.) «té (ἔχη) dona i fills no deixa», condició essencial perquè el seu germà es vegi constret a observar la llei del levirat.

1188) La repetició del pronom, «la dona d'ell», pel Còdex Bezae, si bé innecessària, evita repetir «la dona del seu germà», que de fet se sobreentén.

1189) El text alexandrí introdueix el cas present amb un asfíndeton, posant l'accent en el fet que (lit.) «*Set germans* hi havia», no essent aquest l'ordre normal dels mots; el Còdex Bezae reassumeix el tema amb la partícula οὖν i precisa que aquest cas s'ha donat realment: «*Doncs bé*, hi havia *entre nosaltres set germans*.»

1190) El text alexandrí empra ara el verb que constava més amunt en l'enunciat hipotètic del Còdex Bezae: «El primer prengué dona i, en morir, no deixà (ἀφήκεν) descendència»; el Còdex Bezae reprèn la construcció coordinada anterior: «El primer prengué dona, *morí* i no deixà descendència», posant els tres verbs en temps aorist.

1191) El text alexandrí reprèn conseqüentment el verb que havia emprat en l'enunciat: «El segon la prengué i va morir, sense *llegar* (καταλιπών) descendència»; també el Còdex Bezae és conseqüent en reprendre el verb emprat suara: «El segon la prengué i va morir, i tampoc ell no deixà (ἀφήκεν) descendència.»

1192) Novament el text alexandrí s'esplaiava narrant un tercer cas, abans de constatar finalment que cap dels set no tingué descendència: «Igualment el tercer. Cap dels set

3. Cf. LEVINSOHN, *Discourse Features*, 200-202.

no deixà (ἀφῆκαν) descendència», mentre que el Còdex Bezae es limita a constatar que «igualment la prengueren els set, i no deixaren descendència».

1193-1194) El to narratiu del text alexandrí reapareix en l'ús adverbial del neutre ἔσχατον,⁴ regint el genitiu πάντων; nombrosos còdexs han preferit l'adjectiu femení ἔσχατη; en el Còdex Bezae no hi consta aquest incís.

1195-1196) Novament el text alexandrí introdueix asindèticament la conclusió del sil·logisme, mentre que el Còdex Bezae ho fa amb la partícula οὖν. L'incís, ὅταν ἀναστῶσιν, «quan ressuscitin», conservat per nombrosos còdexs i acceptat per N-A²⁷ i GNT⁴, per considerar que l'omissió podria ser deguda al fet que manca en els paral·lels de Mateu i Lluc, és una glossa posterior molt primitiva (es troba ja en les antigues versions llatines i siríaques), introduïda per un escriptor a fi de determinar millor el moment temporal de la resurrecció.⁵ De fet, s'inspira en el que Jesús dirà tot seguit, ὅταν ... ἀναστῶσιν, segons la versió del text alexandrí.⁶ No n'hi ha constància en còdexs tan importants com el Vaticà, Bezae i Sinaític. D'altra banda, amb l'article anafòric ἡ γυνή el Còdex Bezae es refereix més concretament a la dona del primer germà.

[a'] 12, 24-27: Reafirmació de la resurrecció dels morts

En l'*element correlatiu* [a'], Jesús titlla els saduceus de desconèixer les Escriptures i d'ignorar la força de Déu que ressuscita els morts.

(V. 24) 1197. ἔφη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς B **Σ** C L Δ Ψ 33. 579. 892. 2427 *pc* sy^p sa^{ms} bo || ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰ. εἶπεν αὐτοῖς D, *respondens autem Iesus ait illis* d W Θ f^{1,13} 28. 565. 700 *pc* sa^{ms} (δέ/καί A K M U Γ Π 2. 118. 157. 1071. 1424 **℣** lat sy^[sl,h]).

1198. (μὴ) εἰδότες B **Σ** *rell* || γινώσκοντες D, (*non*) *intelligentes* d [vl NR].

1199. (τοῦ θεοῦ) οἶδατε D, (*dei*) *scitis* d || *om.* B **Σ** *rell* [vl NR].

(V. 25) 1200. (ὅταν...) ἀναστῶσιν B **Σ** D^B, *cum resurrexerint* d *rell* || ἀναστήσουσιν D* [vl NR].

1201. οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται B **Σ**¹ *rell* || οὐ γαμοῦσιν οὐδὲ γαμίζονται D, *non nubunt neque nubuntur* d [vl NR].

(V. 26) 1202. ἐπὶ τοῦ βάρτου B **Σ** *rell* || ἐπὶ τῆς βάρτου D, *in rubum* d W Θ 33. (157). 565. 579. 700. 1424 [vl NR].

1203. ὁ θεὸς ... θεὸς ... θεὸς... B 2427 | ὁ θεὸς ... ὁ θεὸς ... ὁ θεὸς... **Σ** A C *rell* || θεὸς ... θεὸς ... θεὸς... D W (579) *pc*.

(V. 27) 1204. ὑμεῖς οὖν (πολὺν πλανᾶσθε) D, *vos ergo (multum erratis)* d A E F H K M S U Y Γ Θ Π Ω f¹³ 2. 28. 33. 157. 579. 1071. 1424 **℣** lat sy^{p,h} | ὑμεῖς δέ G f¹ 1. 118. 565. 700. 1582 *pc* c ff² sy^s || *om.* B **Σ** C L W Δ Ψ 892*. 2427 k co.

1197) La manera com el Còdex Bezae introdueix la resposta de Jesús, ἀποκριθεὶς ... εἶπεν, serveix per a indicar que Jesús ha pres el control de la situació i que formula

4. Cf. WINER, 583, n. 5.

5. Pace METZGER, *Commentary*, 93, i MATEOS-CAMACHO, *Marcos*, III, 211.

6. Vegeu *infra*, núm. 1200.

una resposta significativa.⁷ Amb l'asíndeton, el text alexandrí posa èmfasi en la resposta; el Còdex Bezae l'emfasitza amb la fórmula composta.

1198-1199) Segons el text alexandrí, Jesús retreu als saduceus de no «saber (εἰδότες) les Escriptures ni quina és la força de Déu», en el sentit d'estar-ne ben informats, com en el paral·lel de Mt 22,29, mentre que, segons el Còdex Bezae, diferencia clarament entre no «conèixer (γινώσκοντες) les Escriptures», en el sentit de comprendre'n el significat exacte, i no «saber» (οἶδατε) quina és la força de Déu.

1200) El Còdex Bezae situa clarament en el *futur* (ἀναστήσουσιν) el fet que resuscitaran d'entre els morts; el text alexandrí empra el *subjuntiu* (ἀναστῶσιν) que inspirà la glossa susdita, més imprecís.

1201) El text alexandrí expressa una connexió més estreta⁸ entre els membres de la correlació que no pas la utilitzada pel Còdex Bezae, que distingeix millor entre els homes que «es casen» i les dones que «són casades».

1202) βᾶτος, «esbarzer», en general és femení, però ocasionalment en escriptors tardans és masculí.⁹

1203) El Còdex Vaticà posa l'article davant el primer ὁ θεός, com Ex 3,6 LXX A, donant preeminència a Abraham, mentre que tant el Còdex Sinaític, que repeteix tres vegades ὁ θεός, com el Còdex Bezae, que cita exactament Ex 3,6.15 LXX, sense cap article, posen els tres patriarques en el mateix nivell.

1204) Per tercera vegada, dins la mateixa perícopa, el Còdex Bezae introdueix la conclusió final amb la partícula οὖν i el pronom ὑμεῖς, mentre que el text alexandrí es limita a fer-ho mitjançant l'asíndeton.

[D] Perícopa 72. Mc 12,18-27

B03

D05

[a] 12,18 Vénen els saduceus cap a ell —els qui diuen que no hi ha resurrecció— i li plantegen el següent cas: 19 «Mestre, Moisès va prescriure'ns que, “si a un se li mor el germà, llega dona i no deixa cap fill, que prengui el seu germà la dona i doni descendència al seu germà”. 20 Hi havia set germans. El primer prengué dona i, en morir, no deixà descendència. 21 El segon la prengué i va morir, sense llegar descendència.

[a] 12,18 Vénen per ell els saduceus —els qui diuen que no hi ha resurrecció— i li plantegen el següent cas: 19 «Mestre, Moisès ens va prescriure: “Si a un se li mor el germà, té dona i no deixa fills, que prengui el seu germà la seva dona i doni descendència al seu germà.” 20 Doncs bé, hi havia entre nosaltres set germans. El primer prengué dona, morí i no deixà descendència. 21 El segon la prengué i va morir, i tampoc ell no deixà

7. LEVINSOHN, *Discourse Features*, 232.

8. Cf. WINER, 613: «It may therefore be truly said, —it follows indeed from the meaning of τε and δέ,— that a closer connexion is expressed by the sequence οὔτε ... οὔτε than by οὐ ... οὐδέ»

9. Z-G, *Análisis*, 177.

Igualment el tercer. 22 Cap dels set no deixà descendència. Després de tots va morir també la dona. 23 En el moment de la resurrecció, de quin d'ells serà muller, car tots set l'han tinguda com a muller?»

[b] 24 Jesús els digué: «No serà per això que aneu errats, perquè desconeixeu les Escripures i quina és la força de Déu? 25 De fet, quan ressuscitin d'entre els morts, ni es casen ja ni són casades, sinó que són com els àngels en els cels. 26 Ara bé, sobre el fet que els morts ressusciten, ¿no heu llegit en el llibre de Moisès, en l'episodi de l'esbarzer, com Déu li va dir: "Jó sóc el Déu d'Abraham i Déu d'Isaac i Déu de Jacob?" 27 Ell no és Déu de morts, sinó de vius. Aneu molt errats.»

descendència. Igualment la prengueren 22 els set, i no deixaren descendència. També la dona va morir. 23 Així, doncs, en el moment de la resurrecció, de quin d'ells serà aquella dona, car tots set l'han tinguda com a muller?»

[b] 24 En resposta Jesús els digué: «No serà per això que aneu errats, perquè no compreneu les Escripures i ni tan sols sabeu quina és la força de Déu? 25 De fet, quan ressuscitaran d'entre els morts, ja no es casen ni són casades, sinó que són com els àngels en els cels. 26 Ara bé, sobre el fet que els morts ressusciten, ¿no heu llegit en el llibre de Moisès, en l'escena de l'esbarzer, quan Déu li va dir: "Jó sóc Déu d'Abraham i Déu d'Isaac i Déu de Jacob?" 27 Ell no és Déu de morts, sinó de vius. Vosaltres, doncs, aneu molt errats.

[E] Perícopa 73. Mc 12,28-34: *Cinquena i darrera envestida: els lletrats constrenyen Jesús a recitar el «Xemà, Israel»*

La *cinquena seqüència* [E] (Per. 73) consta de cinc elements organitzats linealment: [a b c d e], on a la pregunta inquisidora d'un dels lletrats sobre quin és el manament principal de la Llei [a] segueix la resposta contundent de Jesús posant en el mateix pla el manament de l'amor a Déu i el de l'amor al proïme [b], cosa que forçarà el lletrat a admetre que Jesús ha respost correctament [c] i portarà Jesús a reconèixer que el lletrat no és lluny del Regne de Déu [d]; el narrador clou la sèrie de successives envestides consignant que ja ningú no gosà fer-li més preguntes.

[a] 12,28: *Pregunta inquisidora d'un lletrat sobre el principal manament de la Llei.*

En el *primer element* [a] un representant del cercle dels lletrats, adonant-se que Jesús ha resolt satisfactòriament el cas plantejat pels saduceus, el vol posar a prova preguntant-li sobre quin és el manament principal.

1205. (ἀκούσας) αὐτῶν συζητούντων B \aleph D^{A2}, (*qui audierat*) illos conquerentes d *rell* || αὐτῶ συζ. D* [v] NR].

1206. εἰδὼς B \aleph^2 A K M U Γ Π 2. 33. 124. 157. 579. 1424 \aleph co | ἰδὼν \aleph^* C L W Θ Ψ f^{1.13} 28. 565. 700. 892. 1071. 2427. 2542 *al* latt sy^{ph} || καὶ ἰδὼν D, *et videns* d.

1207. (καλῶς) ἀπεκρίθη αὐτοῖς B \aleph C L U W Δ Θ Ψ f^{1.13} 28. 33. 579. 892. 1424. 2427. 2542 *al* latt sy^{ph} || αὐτοῖς ἀπ. D, (*bene*) illis *respondit* d A K M Γ Π 2. 124. 157. 565. 700. 1071 \aleph .

1208. (αὐτὸν) λέγων· Διδάσκαλε D, (*eum*) *dicens: Magister* d || om. B **Σ** *rell* [v| NR].

1209. ἐντολή πρώτη πάντων B **Σ** C L U Δ Ψ 33. 579. (1424) | πρώτη πάντων ἐντολή A K M Γ Π 2. 118. 124. 157. 1071 Ἰλ || ἐντολή πρώτη D, *praecceptum primum* d (W) Θ (*f*^{1.13} 28). 565. (700) [v| NR].

1205) Segons el text alexandrí, el representant dels lletrats hauria sentit que els saduceus discutien *entre ells* amb motiu de la doble contrapregunta de Jesús; segons el Còdex Bezae, en canvi, hauria sentit que continuaven discutint «amb ell», amb Jesús.

1206-1207) Els tres participis aorist del Còdex Bezae, προσελθὼν ... ἀκούσας ... καὶ ἰδὼν, denoten tres accions anteriors a la del verb principal, ἐπιρρώτησεν, col·locat al final; això, unit a la variant anterior, indica que el representant dels lletrats no era present en l'escena des del començament, sinó que «s'apropà» al lloc on es trobava Jesús discutint amb els saduceus, després que aquests li haguessin plantejat el cas de moral i Jesús els hagués respost amb una doble contrapregunta: en aquest precís moment, «s'apropà» el lletrat, «sentí que (els saduceus) continuaven discutint *amb ell* i en veure (ἰδὼν, part. aor. 2) que *els* havia respost molt bé», amb el focus posat sobre el pronom preposat al verb (αὐτοῖς ἀπεκρίθη), «l'interrogà...» El text alexandrí, en canvi, fa la impressió que era present en tota l'escena anterior: s'hauria apropiat a Jesús (implícit?) i «havent sentit que (els saduceus) discutien *entre ells*» arran de la resposta de Jesús, «havent-se adonat (εἰδώς, part. pf. d'οἶδα)», per la discussió entaulada entre ells, «que molt bé havia respost a *ells* (ἀπεκρίθη αὐτοῖς), l'interrogà...».

1208) Segons el text alexandrí, el lletrat adreça la pregunta a Jesús sense cap fórmula de cortesia, a diferència dels dos grups anteriors (cf. 12,14.19). El Còdex Bezae, en canvi, confereix molta solemnitat a la formulació de la pregunta (ἐπιρρώτησεν ... λέγων) i cortesament també ell el qualifica de «Mestre».

1209) En l'un i l'altre text la pregunta versa sobre «el manament principal», si bé el text alexandrí fa concordar *ad sensum* el femení πρώτη amb el neutre plural πάντων,¹⁰ omès pel Còdex Bezae.

[b] 12,29-31: *Jesús posa en el mateix pla l'amor a Déu i l'amor al proïsme.*

En el *segon element* [b] Jesús recita el «Xemà, Israel», però afegeix que també és principal el segon manament, relatiu a l'amor al proïsme.

(V. 29) 1210. ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς B **Σ** L Δ (Ψ) 33. (579). 892. 2427 *pc bo* | ὁ δὲ Ἰ. ἀπεκρίθη αὐτῷ A C K M U Γ Π 2. 118, 124. 157. 1071. 1424 Ἰλ *aur* l *vg sy^h* || ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰ. εἶπεν αὐτῷ D, *respondens autem Iesus dixit illi* d D (700) | ὁ δὲ Ἰ. (- W *f*¹) εἶπεν αὐτῷ (W) Θ (*f*^{1.13} 28. 565. 2542 *pc k* (it) (sy^p).

1211. ὅτι πρώτη ἐστὶν B **Σ** L Δ Ψ 579. 892. 2427 *pc sa^{ms}* (bo) | ὅτι πρώτη πάντων τῶν ἐντολῶν (ἐντολή A C K M U Π 33. 1071 *al*; + ἐστὶν C *f*¹³ *pm*) A (C) *f*¹³ 33 Ἰλ *lat* (sy^{p,h}) || πάντων πρώτη D W Θ (*f*¹ 788. 2542). (28). 565. (700) *al* it sy^s.

10. Cf. MATEOS-CAMACHO, *Marcos*, III, 232.

(V. 30) 1212. καρδίας (σου) B D*, *corde (tuo)* d X f¹³ 788. 1346 pc || τῆς καρδίας **ℵ** *rell*.

1213. ψυχῆς (σου) B 1346 || τῆς ψυχῆς D, *anima (tua)* d **ℵ** *rell*.

1214. καὶ ἐξ ὅλης τῆς (- B) διανοίας (σου) B **ℵ** *rell* || *om.* D d H.

1215. αὕτη πρώτη (+ πάντων K U Π 33. 579. 1071. 1424 *al*) ἐντολή (- W Γ Θ 28. 565 pc k) D, *hoc est primum praeceptum* d A W Θ f^{1.13} 33 Ἰλ lat sy bo^{ms} || *om.* B **ℵ** L Δ Ψ 2427 pc a co.

(V. 31) 1216. δευτέρα αὕτη (+ ἐστίν **ℵ**) B L (Δ Ψ, 579, 892). 2427 pc | καὶ δευτέρα ὅμοια αὕτη A² E K M U (W) Γ Θ Π f^{1.13} 28. 124. 565. 700 Ἰλ lat || δευτέρα δὲ ὅμοια ταύτη D, *secundum autem simile illi* d f¹³ (33). 69. 788. 1346^c sy.

1217. ἄλλη ἐντολή B **ℵ** *rell* || ἐντολή ἄλλη D (*praeceptorum aliud* d) [*vl NR*].

1210-1211) El text alexandrí introduceix la resposta de Jesús de manera asindètica i escarida i amb un ὄτι recitatiu: «Respongué Jesús: “El primer (manament) és...», mentre que el Còdex Bezae li confereix novament gran solemnitat:¹¹ «Per resposta Jesús li digué: “Per damunt de tot (πάντων, neutre plural amb valor de superlatiu) el primer (manament és)...»

1212-1214) El els manuscrits s’aprecien lleugeres diferències en la manera de recitar el «Xemà, Israel».

1215) Al terme de la recitació, el Còdex Bezae, secundat per nombrosos còdexs, recalca: «Aquest és el primer manament», incís omès pel text alexandrí.

1216) Asindèticament i d’una manera escarida el text alexandrí introduceix el segon manament: «El segon (és) aquest.» El Còdex Bezae l’introduceix amb un δέ, establint un contrast amb la pregunta del lletrat sobre el primer manament, i equiparant del tot el segon amb el primer: «Però el segon (manament) és semblant a aquest», és a dir, de la mateixa naturalesa que el primer.

1217) Amb la posposició de l’adjectiu, el Còdex Bezae subratlla encara més que no hi ha *cap altre* manament més gran que els dos principals.

[c] 12,32-33: Rèplica del lletrat

En el *tercer element* [c] es comprova la rèplica positiva del lletrat en què assumeix plenament l’equiparació dels dos manaments que Jesús havia fet.

(V. 32) 1218. καὶ (εἶπεν) D **ℵ** *rell* || *om.* B pc sy^s.

1219. καλῶς, διδάσκαλε, ἐπ’ ἀληθείας εἶπας (εἶπες **ℵ*** E F H L S Y Δ Π Ω 2) B **ℵ**² A G K M U W Γ Θ f^{1.13} 28. 33. 157. 565. 579. 700. 1071. 1582^c. 1424 || καλῶς εἶπες, διδάσκαλε, ἐπ’ ἀληθείας D, *bene dixisti, magister, in veritate* d [*vl NR*].

1220. (εἷς ἐστίν) ὁ θεός D, (*unus sit*) deus d G Θ f¹³ 28. 565. (579). 700. 1582^c (- ὁ E F H Δ 2. 1071) || *om.* B **ℵ** *rell* [*vl NR*].

1221. (οὐκ ἔστιν) ἄλλος B **ℵ** *rell* || *om.* D d [*vl NR*].

11. Vegeu *supra*, núm. 1197.

- (V. 33) 1222. τῆς (καρδίας) D **Σ** *rell* || *om.* B U **Ψ** *pc.*
 1223. συνέσεως B **Σ** *rell* || δυνάμεως D (*virtute d*) Θ 565 *it.*
 1224. (τῆς) ἰσχύος B **Σ** L W Δ **Ψ** 28. 565. 892. 1241. 2427. 2542 *pc a sa^{ms} (s f¹ pc bo)* || ψυχῆς αὐτοῦ D | ψυχῆς καὶ ἕξ ὅλης τῆς ἰσχύος A 087 *f¹³* (33, 1424) **Ⲛ** *lat* (*anima tua et ex tota virtute tua d*) *sy^{ph} sa^{ms} (bo^{ms})*.
 1225. περισσότερόν (ἐστιν) B **Σ** L Δ (**Ψ**) 33. 579 || πλεῖον D A *rell* [*vl NR*].
 1226. τῶν (θουσιῶν) **Σ** L M Δ **Ψ** *f^{1,13}* 2. 33. 69. 565. 579. 892. 1071. 1424 *al* || *om.* B D A F K U W Γ Θ Π 087. 28. 124. 157. 700. 788. 2427 **Ⲛ**.

1218) Amb l'asíndeton el Còdex Vaticà posa èmfasi en la resposta del lletrat; el Còdex Bezae i la resta de manuscrits es limiten a coordinar-la amb la resposta anterior de Jesús.

1219) El text alexandrí comença la resposta del lletrat amb una exclamació i reconeix que ha parlat recolzant-se en la veritat: «Molt bé, Mestre!, és veritat el que has dit, a saber, que...» El Còdex Bezae, canviant l'ordre dels mots, li fa dir: «Has dit molt bé, Mestre, en veritat que...»

1220-1221) El text alexandrí evita posar el nom de Déu en boca del lletrat i en subratlla la unitat: «... és l'únic i no hi ha cap altre fora d'ell». El Còdex Bezae afirma amb contundència que «... és l'únic Déu i que no n'hi ha cap («altre», el-líptic) fora d'ell».

1222-1224. Novament s'observen lleugeres diferències en la recitació del lletrat, el qual evita la introducció («Xemà, Israel»), empra la forma infinitiva impersonal i evita els pronoms possessius.¹²

1225-1226) La diferència entre els comparatius *περισσότερον*, «més abundant [que], per damunt de», i *πλεῖον*, «més gran [que], superior» és mínima, pràcticament equivalents.¹³ El terme de comparació, amb doble article, diferencia entre els holocaustos i els sacrificis (Còdex Sinàitic), mentre que amb un sol article els considera *per modum unius* (Còdexs Vaticà i Bezae).

[d] 12,34a: *Reconeixement de Jesús*

En el *quart element* [d], Jesús reconeix que el lletrat, en posar en un mateix pla els dos manaments, no és pas lluny del Regne de Déu.

1227. (ἰδὼν) αὐτόν B A K U Γ Π **Ψ** 087 *f¹³* 2. 69. 124. 157. 1071. 1424. 2427 **Ⲛ** a *sy^{ph}*. || *om.* D d **Σ** L W Δ Θ *f¹* 28. 33. 565. 579. 700. 788. 892. 2542 *pc lat sy^s*.

1227) El text alexandrí posa en relleu el pronom anticipant-lo com a complement de l'oració principal:¹⁴ «veient que ell havia respost intel·ligentment».

12. Vegeu MATEOS-CAMACHO, *Marcos*, III, 243-244.

13. Cf. B-D-R, § 60,3, n. 5.

14. Cf. B-D-R, § 476,1 (prolepsis).

[e] 12,34b: *Fi de l'interrogatori*

En el *darrer element* [e] el narrador constata la fi de l'interrogatori per part dels adversaris de Jesús.

1228. (οὐδείς) οὐκέτι B **Σ** (*nemo*) iam d rell || om. D 579 [vl NR].

1228) El text alexandrí amplifica, com de costum, el paper de l'heroi afirmant categòricament que «ningú ja no gosà interrogar-lo» (de fet, continuaran interrogant-lo, amb el mateix verb ἐπερωτάω, Pere, Jaume, Joan i Andreu [13,3], el summe sacerdot [14,60.61] i Pilat [15,2.4]).

[E] Perícopa 73. Mc 12,28-34

B03

[a] 12,28 S'apropà un representant dels lletrats; en sentir que discutien entre ells i havent-se adonat que havia respost molt bé a ells, l'interrogà: «Quin és el primer manament de tots?»

[b] 29 Jesús respongué: «El primer és: “Escolta, Israel!, el Senyor nostre Déu és l'únic Senyor, 30 i estimaràs el Senyor el teu Déu amb tot el teu cor, amb tota la teva ànima, amb tota la teva ment i amb totes les teves forces.” 31 El segon és aquest: “Estimaràs el teu proïsme com a tu mateix.” No hi ha cap altre manament més gran que aquests.»

[c] 32 Li digué el lletrat: «Molt bé, Mestre!, és veritat el que has dit, a saber, que “ell és l'únic i que no n'hi ha cap altre fora d'ell”; 33 i que “estimar-lo amb tot el cor, amb tot l'enteniment i amb totes les forces i estimar el proïsme com a un mateix” val més que tots els holocaustos i sacrificis.»

[d] 34a Jesús, veient que ell havia respost intel·ligentment, li digué: «No ets pas lluny del Regne de Déu.»

[e] 34b I ningú ja no gosà interrogar-lo.

D05

[a] 12,28 S'apropà un representant dels lletrats i havent sentit que continuaven discutint amb ell, adonant-se que els havia respost molt bé, l'interrogà dient: «Mestre, quin és el primer manament?»

[b] 29 En resposta Jesús li digué: «Per damunt de tot el primer és: “Escolta, Israel!, el Senyor nostre Déu és l'únic Senyor, 30 i estimaràs el Senyor el teu Déu amb tot el teu cor, amb tota la teva ànima i amb totes les teves forces.” Aquest és el primer manament. 31 Però el segon és semblant a aquest: “Estimaràs el teu proïsme com a tu mateix.” Cap altre manament no hi ha més gran que aquests.»

[c] 32 El lletrat li digué: «Has dit molt bé, Mestre, en veritat que “ell és l'únic Déu i que no n'hi ha cap fora d'ell”; 33 i que “estimar-lo amb tot el cor, amb tota la potència i amb tota la seva ànima i estimar el proïsme com a tu mateix” és superior a tots els holocaustos i sacrificis.»

[d] 34a Jesús, veient que havia respost intel·ligentment, li digué: «No ets pas lluny del Regne de Déu.»

[e] 34b I ningú no gosà interrogar-lo.

[F] Perícopa 74. Mc 12,35-40: *Jesús qüestiona l'ensenyament dels lletrats i denuncia la seva ostentació i injustícia*

La *sisena seqüència* [F] (Per. 74) consta de tres elements: [a b c]. Tot ensenyant en el Temple, Jesús posa en qüestió l'ensenyament dels lletrats [a] mentre una gran multitud l'escoltava amb plaer [b] i l'adverteix sobre el seu comportament farcit d'ostentació tant a les sinagogues com en els banquets i reblert d'injustícies envers els més febles i marginats.

[a] 12,35-37a: *Jesús denuncia l'ensenyament dels lletrats*

En el *primer element* [a], Jesús passa al contraatac i es posa a qüestionar l'ensenyament dels lletrats sobre l'ascendència davídica del Messies. El lòguion de Jesús està construït en forma de quiasme, segons el Còdex Bezae: [a] Πῶς λέγουσιν οἱ γραμματεῖς ... υἱὸς Δαυὶδ ἐστίν; [b] καὶ οὗτος Δ. εἶπεν... (citació del Salm) || [b'] αὐτὸς Δ. λέγει... | [a'] καὶ πόθεν ἐστὶν υἱὸς αὐτοῦ; amb l'accent posat sobre el verb ἐστὶν quiàsticament invertit.

(V. 35) 1229. (ἀποκριθεὶς ...) ἔλεγεν διδάσκων B **ℵ** *rell* || διδάσκων ... εἶπεν D, *docens ... dixit* d [vl NR].

(V. 36) 1230. αὐτὸς (Δαυίδ) B **ℵ** L W Δ Ψ *f*¹³ 28. 69. 565. 579. 788. 2427 *pc* a k (+ γάρ A K M U Γ Θ Π 087 *f*¹ 2. 33. 124. 157. 700. 1071. 1346. 1424 Ɔ̄̄ lat sy^{p,h}) || καὶ οὗτος D, *et ipse (David) d.*

1231. ἐν (τῷ πνεύματι) D, *in (spiritu) d* **ℵ** *rell* || *om.* B [vl NR].

1232. εἶπεν (κύριος) B, *dixit (dominus) d* | εἶπεν ὁ (κύριος) **ℵ** L M² U W Γ Δ Θ Ψ 087 *f*^{1,13} 28. 33. 565. 579. 700. 1071. 1424 || λέγει D A Π (+ ὁ K M* 2. 118. 157 Ɔ̄̄).

1233. κάθισον B 2427 || κάθου D **ℵ** *rell*.

1234. (ἕως) ἄν θῶ B **ℵ** *rell* || θώσω D, (*donec*) *ponam* d [vl NR].

(V. 37a) 1235. πόθεν αὐτοῦ ἐστίν υἱὸς; B L (πῶς Θ 565) | πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστίν; **ℵ*** M* W Ψ *f*^{1,13} 28. 33. 579. 1071 (πόθεν **ℵ**² A K M² U Γ Π 2. 124. 157. 700. 2424 Ɔ̄̄) || πόθεν ἐστὶν υἱὸς αὐτοῦ; D, *unde est filius eius?* d (Δ) [vl NR].

1229) En l'un i l'altre text, Jesús no respon/replica a una pregunta anterior, malgrat usar el verb ἀποκρίνομαι, que pren aquí el sentit de «reaccionar». El narrador ja ha deixat dit que ningú no gosà fer-li més preguntes. Segons el text alexandrí: «Reaccionà Jesús i preguntà (ἀποκριθεὶς ... ἔλεγεν)¹⁵ mentre ensenyava en el Temple...», com qui intenta reprendre el control de la situació, després de les successives envestides dels adversaris.¹⁶ Aquesta interpretació de la situació pressuposa que Jesús havia estat

15. Cf. ZERWICK, *Graecitas*, § 272; MATEOS-CAMACHO, *Marcos*, III, 249.

16. Un cas semblant en Mc 15,9 D05.12 B03, en l'intercanvi entre la multitud i Pilat, després que aquella n'hagués pres el control. Cf. LEVINSOHN, *Discours Features*, 231-233 (*supra*, núm. 1197).

ensenyant la multitud i que els adversaris l'havien interromput manta vegada, però no n'hi ha constància textual.¹⁷ El Còdex Bezae ho considera diferentment: d'una banda, Jesús replica a la darrera escomesa del representant dels lletrats: «Reaccionà Jesús i, mentre ensenyava en el Temple, va preguntar...»; de l'altra, formula una pregunta: «Com és que els lletrats diuen...?», adreçant-se a la multitud, com es dedueix de la reacció positiva de la multitud a continuació (v. 37b). Fins aquest moment, Jesús no havia pogut impartir cap ensenyança, limitant-se a respondre a les successives envestides dels adversaris. Ara es posa a ensenyar la multitud: primerament els proposa una qüestió suscitada pel magisteri dels lletrats (διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ εἶπεν); seguidament, després de constatar-ne la reacció positiva, els advertirà seriosament sobre llur comportament (v. 38).

1230-1231) El text alexandrí, amb l'asíndeton i el pronom emfàtic, αὐτός, que es pot considerar com un aramaisme,¹⁸ introdueix d'una manera emfàtica la premissa principal; el Còdex Bezae, amb el pronom οὗτος, fa referència a la menció anterior. B03 omet l'ἐν de circumstàncies concomitants (ús associatiu), referent a la inspiració de l'Esperit Sant.¹⁹

1232) El text alexandrí reprèn l'aorist del SI 109,1 LXX, sobretot el Còdex Sinaític que en reté l'article; el Còdex Bezae, amb el present històric λέγει, posa en relleu l'esdeveniment subsegüent,²⁰ en aquest cas l'acció del Messies, Senyor, d'asseure's a la dreta de Jahvè.

1233-1234) Ara és el Còdex Vaticà, gairebé sol, el que es distancia del verb emprat pels LXX (κάθου, imper. de κάθημι) utilitzant l'imperatiu de καθίζω. A continuació és el Còdex Bezae el que s'aparta de la versió dels LXX, preferint el futur θώσω, en comptes del subjuntiu prospectiu ἄν θῶ.²¹

1235) El text alexandrí, anticipant-lo, posa l'èmfasi en el pronom αὐτοῦ; el Còdex Bezae, en el verb ἔστιν quàsticament invertit respecte a l'afirmació dels lletrats.

[b] 12,37b: *Una multitud nombrosa escolta Jesús amb plaer*

En el *segon element* [b] es comprova de nou (cf. 11,32b; 12,12; Mc=Jn 8,2) la presència d'una multitud nombrosa que escoltava amb plaer les ensenyances impartides per Jesús.

17. A l'inici de la polèmica en el Temple s'ha dit simplement que «s'hi passejava» (περιπατοῦντος αὐτοῦ, 11,27), sense que es mencionés la presència de la multitud, tot i que hi era present (cf. 12,12b); en la perícopa següent, de la dona adúltera, es diu explícitament que «tot el poble acudia a ell» (Jn=Mc 8,2), però no es diu que Jesús els ensenyés; en la perícopa dels saduceus no es menciona per a res la multitud, com tampoc en la següent interpellació del lletrat.

18. Cf. ZERWICK, *Graecitas*, § 205. D'altres, però, consideren que és l'ús clàssic: cf. MATEOS-CAMACHO, *Marcos*, III 250.

19. Z-G, *Anàlisi*, 178.

20. Vegeu *supra*, núm. 1184.

21. En les altres citacions del Salm, D05 empra ἄν θῶ en Mt 22,44, τιθῶ, en Lc 20,43 i θῶ en Ac 2,35.

1236. (καί) ὁ πολὺς ὄχλος B A K L M U Γ Δ Π Ψ ^{f¹⁻¹³} 2. 33. 69. 257. 579. 1071. 1424. 2427 ㉓ || πολὺς ὄχλος D ㉞ W Θ 28. 565. 700. 788. 2542.

1237. ἤκουεν (-σεν ㉞ Γ) αὐτοῦ ἠδέως B ㉞ *rell* || καὶ ἠδέως αὐτοῦ ἤκουεν D, *et libenter eum audiebat* d [vl NR].

1236-1237) L' article anafòric del text alexandrí fa referència a la menció de la multitud en 12,12b i amb l' adjectiu πολὺς predicatiu es limita a constatar que «aquella multitud, que era nombrosa, l' escoltava amb plaer». El Còdex Bezae, en canvi, que s' havia referit novament als oients, el segon dia de la polèmica en el Temple, qualificant-los de πᾶς ὁ λαός (cf. Mc=Jn 8,2), puntualitza ara que no solament (καί) constituïen una multitud «nombrosa», sinó també (καί) que l' anaven escoltant «amb plaer». Noteu la correlació καὶ ... καί... i la doble inversió de l' ordre normal dels mots emfàtzant πολὺς i ἠδέως.

[c] 12,38-40: *Denúncia del mal comportament dels lletrats*

El *darrer element* [c] conté l' advertiment adreçat per Jesús a la multitud sobre el capteniment fastuós dels lletrats i dels altres dirigents religiosos i les gravíssimes injustícies comeses per ells envers les viudes i els orfes, els marginats i desemparats d' aquella societat.

(V. 38) 1238. καὶ ἐν τῇ διδασκίῃ αὐτοῦ ἔλεγεν B ㉞ L (W) Δ Ψ (^{f¹} 28. 124) | καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδασκίῃ αὐτοῦ A (F) K M U Γ Π ^{f¹³} 2. (33). 118. 157. (579). 700. 1071. 1424 ㉓ || ὁ δὲ διδάσκων ἅμα (- Θ 565) ἔλεγεν αὐτοῖς D Θ 565 a (sy^s).

1239. (τῶν γραμματέων) καὶ D, (*scribis*) et d || om. B ㉞ *rell* [vl NR].

1240. (ἀγοραῖς) ποιῆσθαι D Θ 565 || om. B ㉞ *rell* [vl NR].

(V. 40) 1241. οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν B ㉞ *rell* || οἱ κατεσθίουσιν (-οντες W ^{f¹³} 28. 565) οἰκίας χηρῶν καὶ ὀρφανῶν D, *qui devorant domos viduarum et pupillarum* d (+ καί, al final: W ^{f¹}, ^{f¹³} 28. 565) it (co).

1242. καὶ (προφάσει) B ㉞ *rell* || om. D d.

1238) El text alexandrí introdueix un nou element fent referència al conjunt de l' ensenyança que Jesús estava impartint (καὶ ἐν τῇ διδασκίῃ αὐτοῦ, en sentit actiu, exactament com en 4,2: cf. 1,22.27; 6,2 D05; 11,18): «En el decurs de la seva ensenyança deia...» El Còdex Bezae marca amb el connector δέ que el nou element conté nova informació, però que aquesta està estretament lligada a l' anterior que tant de plaer havia causat a la multitud; com ja hem vist, no ha considerat que fos una ensenyança a la multitud la polèmica sostinguda per Jesús amb els diferents estaments religiosos; per això ha dit primerament que «ensenyava en el Temple» (v. 35) i precisa ara: «Ell, però, ensems que ensenyava, els deia... (ὁ δὲ διδάσκων ἅμα²² ἔλεγεν αὐτοῖς)», prevenint-los sobre el comportament ampul·lós i socialment injust dels lletrats i de llurs col·legues.

22. ἅμα qualifica el part. διδάσκων, vegeu B-D-R, § 425,2 i n. 2. Cf. *infra*, núm. 1238.

1239) Si ens atenim a la llició del text alexandrí, Jesús advertiria la multitud sobre la conducta detestable dels lletrats tan sols: «Aneu amb compte amb els lletrats que s'agraden de (τῶν θελότων)...» En el Còdex Bezae, malgrat un error claríssim de l'escriba llatí que confeccionà tant la pàgina grega com la llatina del còdex bilingüe,²³ es distingeixen clarament dos estaments, el dels lletrats i el dels fariseus mencionats tan sols en oblic: «Aneu amb compte amb els lletrats i els qui s'agraden de passejar-se...».²⁴ Es dóna el cas, en efecte, que l'escriba confongué ΘΕΛΟΝΤΩΝ amb ΤΕΛΩΝΩΝ, si bé ho ha transcrit correctament en la pàgina llatina (d5): *Videte ab scribis et qui volunt...*

1240) El text alexandrí fa dependre del participi present substantivat τῶν θελότων tant l'infinitiu περιπατεῖν com els tres complements en acusatiu subsegüents, ἄσπασμούς, πρωτοκαθεδρίας, πρωτοκλισίας, mentre que el Còdex Bezae fa dependre els tres complements d'un segon infinitiu, ποιεῖσθαι, regit igualment pel participi present. ποιέομαι, en la veu mitjana, que pren el sentit de «procurar-se, percaçar-se».

1241) Jesús abandona el to irònic i passa tot seguit a formular dues acusacions molt dures. Primerament se serveix d'un *nominativus pendens*, segons el text alexandrí, οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, amb doble article: «els qui devoren/expolien les cases/els béns de les viudes». El Còdex Bezae ho construeix altrament: οἱ κατεσθίουσιν οἰκίας χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, sense cap article, descrivint-ho així amb molt més d'èmfasi: «els qui expolien béns de viudes i orfes», el mateix lament que proferien els profetes sobre les injustícies comeses contra els més marginats i desemparats de la societat.

1242) La segona acusació és formulada també diversament. El text alexandrí la formula com si es tractés d'un reprotxe independent del primer: καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι: «i en aparença de/aparenten pregar llargament». El Còdex Bezae fa dependre el participi del verb personal: (οἱ κατεσθίουσιν...) προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, «(devoren/expolien...) en aparença de/aparentant pregar llargament», deixant ben clar que la injustícia que cometen la fan en nom de Déu.

[F] Perícopa 74. Mc 12,35-40

B03

D05

[a] 12,35 Reaccionà Jesús i preguntà mentre ensenyava en el Temple: “Com és que els lletrats diuen que el Messies és el successor de David?” 36 David mateix,

[a] 12,35 Reaccionà Jesús i, mentre ensenyava en el Temple, va preguntar: “Com és que els lletrats diuen que el Messies és el successor de David?” 36 El

23. En tenim una clara mostra en el v. 43, on l'escriba, en comptes de la Γ inicial de γάζοφυλακίον, ha escrit amb una G llatina GAZOΦΥΛΑΚΙΟΝ, influït sens dubte per la transcripció de GAZOPHYLACIUM que havia llegit suara en la columna llatina (v. 41).

24. Així ho entengué Lluc en reprendre aquest lòguion marquià: Οὐὰ ὑμῖν Φαρισαῖοι, ὅτι ἀγαπάτε... (Lc 11,43 D05).

mogut per l'Esperit Sant, va dir: "Digué el Senyor al meu Senyor: Asseu-te a la meva dreta, fins que posi els teus enemics sota els teus peus." 37a David mateix l'anomena "Senyor", aleshores, d'on surt que és el seu successor?

[b] 37b La multitud, que era nombrosa, l'escoltava amb plaer.

[c] 38 En el decurs de la seva ensenyança deia: "Aneu amb compte amb els lletrats que s'agraden de passejar-se amb amples vestidures i de les reverències per les places, 39 dels seients d'honor a les sinagogues i dels primers llocs en els banquets; 40 els qui expolien els béns de les viudes i aparenten pregar llargament. Aquests rebran una sentència severíssima.

mateix David, inspirat per l'Esperit Sant, va dir: "Diu el Senyor al meu Senyor: Seu a la meva dreta, fins que hauré posat els teus enemics sota els teus peus." 37a David mateix l'anomena "Senyor", aleshores, d'on surt que és successor seu?

[b] 37b I una multitud no solament nombrosa sinó també amb plaer l'estava escoltant.

[c] 38 Ell, però, ensems que ensenyava, els deia: "Aneu amb compte amb els lletrats i els qui s'agraden de passejar-se amb amples vestidures i de percaçar-se les reverències per les places, 39 els seients d'honor a les sinagogues i els primers llocs en els banquets; 40 els qui expolien béns de viudes i orfes aparentant pregar llargament. Aquests rebran una sentència severíssima.

[G] Perícopa 75. Mc 12, 41-44: *Jesús lloa el despreniment de la viuda pobre*

La *setena seqüència* [G] (Per. 75) clou el Període XVIII; consta de tres elements: [a b c]. Assegut enfront de la Sala del Tresor del Temple, Jesús contempla com la multitud hi tira moltes monedes [a] i com una pobre viuda hi tira dos leptons [b]; Jesús convoca els seus deixebles i els recalca la gran generositat de la viuda pobre [c].

[a] 12,41: *Les ofrenes de la multitud al Tresor del Temple*

1243. (καὶ) καθίσας B **Σ** L Δ Ψ 892. 2427 *pc* a k sa^{ms} bo | καθίσας ὁ Ἰησοῦς A F K M U Γ Π 2. 33. 118. 124. 157. 579. 700. 1071. 1424 **℣** lat sy^{p,h} sa^{ms} || καθεζόμενος ὁ Ἰησοῦς D, *sedens Iesus d (sed pon. post γαζοφ. D d) q | ἔστὼς ὁ Ἰ. W Θ f^{1,13} 28. 69. 565. 788. 2542 *pc* sy^{s,hmg}; Or.*

1244. ἀπέναντι (τοῦ γαζοφυλακίου) B Ψ 33. 579. 1424. 2427 *pc* || κατέναντι D, *contra d Σ rell.*

1245. ἐθεώρει D, *aspiciebat d A K M U W Γ Π f^{1,13} 2. 28. 33. 69. 118. 124. 157. 565. 579. 700. 788. 1071. 1424 **℣** | θεωρεῖ **Σ** Δ Ψ || *om.* B [vl NR].*

1246. (ὄχλος) βάλει χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον. καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον B A (F) K L M (U) Γ Δ (Π) Ψ **℣** 2. (33). 157. 579. 1071. 1424 (+ τὸν [χαλ.]: [ἐξέβαλλον **Σ***] [+ τὸ W] Θ f^{1,13} 28. 69. 565. 700) || ἔβαλλον D, *mitterent d.*

1243-1244) La nova seqüència comença, segons el text alexandrí, remarcant la nova posició adoptada per Jesús en un nou escenari: «Assegut (καθίσας > καθίζω)

davant (ἀπέναντι) de la Sala del Tresor del Temple.» El Còdex Bezae posa en relleu el nou escenari: «Enfront (κατέναντι) de la Sala del Tresor del Temple estant Jesús assegut (καθεζόμενος > καθέζομαι).» Recordem que la menció del nom de Jesús, com en totes les altres perícopes d'aquest període, delata la seva pertinença a la segona redacció. Segons aquest còdex, Jesús empra en 4 ocasions l'adverbi κατέναντι en funció de preposició (6,41; 11,2; 12,41; 13,3) amb una clara connotació de «oposició».²⁵

1245-1246) El Còdex Vaticà omet incomprendiblement el verb. Amb el present històric el Còdex Sinaític posa en relleu l'esdeveniment subsegüent: «contempla com la multitud anava tirant monedes de coure en el Tresor». El text alexandrí afegeix encara: «I molts rics hi tiraven molt.» El Còdex Bezae ho descriu succintament: «Anava contemplant com la multitud hi tiraven molt», sense mencionar expressament els rics.

[b] 12,42: *L'ofrena de la viuda*

1247. καὶ ἔλθοῦσα B **Σ** *rell* || ἔλθοῦσα δέ D, *cum venisset autem* d Θ 565. 700 [v] NR].

1248. μία χήρα πτωχή B **Σ** *rell* || ἅμα χήρα D (μία Θ 565, *una* d it).

1247-1248) De nou, el text alexandrí es limita a coordinar (καὶ) aquest nou element amb l'anterior, presenta un nou personatge representatiu (μία equival a τις), «una/certa viuda», i la qualifica de «pobra». El Còdex Bezae remarca amb el connector δέ que el nou element conté nova informació vinculada estretament a l'anterior i presenta simplement una «viuda» que ha vingut «al mateix temps» (ἅμα) que la multitud, però havia passat desapercebuda de tothom.

[c] 12,43-44: *Jesús proposa als seus deixebles l'exemple de la viuda pobre*

(V. 43) 1249. (ἡ χήρα) αὕτη ἡ πτωχή B **Σ** *rell* || ἡ πτωχή αὕτη D, (*vidua*) *egena haec* d Θ 565. 700. 1424 [v] NR].

(V. 44) 1250. (πάντες γὰρ) οὔτοι D, (*omnes enim*) *hii* d f¹ 33. 118. 579 || *om.* B **Σ** *rell* [v] NR].

1249) Jesús s'adona de la presència i de l'actitud d'aquesta viuda i, segons el Còdex Bezae, és ell qui remarca ara la seva «pobresa».

1250) En la lliçó que Jesús n'extreu per als seus deixebles, el Còdex Bezae remarca millor, amb la contraposició de οὔτοι ... αὕτη, el despreniment total de la viuda pobre respecte als molts que hi han tirat d'allò que els sobrava.

25. Vegeu L-S-J, s.v. κατέναντα, «Adv. over against, opposite, c. gen.»

[G] Perícopa 75. Mc 12, 41-44

B03

[a] 41 Assegut davant de la Sala del Tresor del Temple, (contempla) com la multitud anava tirant monedes de coure en el Tresor. I molts rics hi tiraven molt.

[b] 42 Arribà una viuda pobra i hi tirà dos leptons, això és, un quadrant.

[c] 43 Va convocar els seus deixebles i els digué: “Us asseguro que aquesta pobra viuda hi ha tirat més que cap dels qui tiren en el Tresor. 44 Perquè tots hi han tirat d’allò que els sobra; ella, en canvi, hi ha tirat d’allò que li fa falta, tot el que posseïa, tot el que tenia per a viure.

D05

[a] 41 Enfront de la Sala del Tresor del Temple estant Jesús assegut, anava contemplant com la multitud hi tiraven molt.

[b] 42 Havent arribat al mateix temps una viuda, hi tirà dos leptons, això és, un quadrant.

[c] 43 Va convocar els seus deixebles i els digué: “Us asseguro que aquesta viuda, que és pobra, hi ha tirat més que cap dels qui tiren en el Tresor. 44 Perquè tots aquests hi han tirat d’allò que els sobra; ella, en canvi, hi ha tirat d’allò que li fa falta, tot el que posseïa, tot el que tenia per a viure.

Josep RIUS-CAMPS

Església de Sant Pere de Reixac

Apartat 41

E – 08110 MONTCADA I REIXAC (Barcelona)

E-mail: riuscamps@yahoo.es

Abstract

In the present note, we will complete the analysis of the four remaining sequences [D-G] of the eighteenth period (Mk 11,27–12,44), corresponding to the Seventh Section of the Gospel of Mark (Mk 11,1–14,11) in Codex Bezae (D05), the greatest representative of the “Western” text, comparing it with the Alexandrian one, represented by Codex Vaticanus (B03) and Codex Sinaiticus (S01).